MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA
Az ismertetés napja: 2022. június 16. [1]

**C-289/21. sz. ügy**

**IG**
**kontra**
**Varhoven administrativen sad**

(az Administrativen sad Sofia-grad [szófiai közigazgatási bíróság, Bulgária] által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem)

„Előzetes döntéshozatal – Energiapolitika – Az energiahatékonyság előmozdítása – 2012/27/EU irányelv – Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke – A hatékony jogorvoslathoz és a bírói jogvédelemhez való jog – Az uniós jog megsértése folytán okozott kár megtérítése – Folyamatban lévő felülvizsgálat alatt álló nemzeti jogszabály módosítása”

1. A jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelemben ismertetett bolgár eljárásjog szerint a törvénynél alacsonyabb szintű normatív jogi aktussal szemben benyújtott bírósági keresetek főszabály szerint okafogyottá válnak, ha ezen jogi aktust az ítélethozatal előtt módosítják.

2. Az alapeljárásban az a személy, akire az említett eljárási szabályt alkalmazták, miután jogorvoslati kérelmét a normatív jogi aktus módosítása miatt okafogyottá nyilvánították, az állam szerződésen kívüli felelősségének megállapítása iránti keresetet indított.

3. Az e keresetet elbíráló bíróság lényegében azt kívánja megtudni, hogy ezen eljárási szabály összeegyeztethető-e az Európai Unió Alapjogi Chartájának (a továbbiakban: Charta) 47. cikkében biztosított bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz való joggal.

[1] Eredeti nyelv: spanyol.

# I. Jogi háttér

## *A. Az uniós jog*

### *1. A 2012/27/EU irányelv* [2]

4. A 9. cikk (1) bekezdése szerint:

„A tagállamok biztosítják, hogy a villamos energia, a földgáz, a távfűtés, a távhűtés, valamint a használati melegvíz végső felhasználóit – amennyiben az műszakilag lehetséges, pénzügyileg ésszerű és az energiamegtakarítási potenciállal arányos mértékű – ellássák olyan versenyképes árú, egyedi fogyasztásmérőkkel, amelyek pontosan tükrözik a végső felhasználó tényleges energiafogyasztását, és amelyek információkat szolgáltatnak a tényleges felhasználási időszakról.”

5. A 10. cikk meghatározza az ügyfelek számára nyújtandó számlainformációk tartalmát és jellemzőit.

## *B. A bolgár jog*

### *1. Az Administrativnoprotsesualen kodeks* [3]

6. A 156. cikk kimondja:

„(1) […] A közigazgatási hatóság a többi alperes és azon érdekelt felek egyetértésével, akik számára a megtámadott jogi aktus kedvező, az említett jogi aktust részben vagy egészben visszavonhatja, vagy elfogadhatja azt a jogi aktust, amelynek elfogadását korábban megtagadta.

(2) A felperes hozzájárulása szükséges a jogi aktusnak az első tárgyalást követő visszavonásához is.

(3) A visszavont jogi aktus csak új körülmények fennállása esetén fogadható el újra.

(4) Ha a jogi aktussal szembeni jogorvoslati kérelemhez kártérítési kérelem is kapcsolódik, az eljárást e kérelem tekintetében folytatni kell.”

7. A 187. cikk így rendelkezik:

„(1) A végrehajtási rendeleti jellegű jogi aktusokkal szembeni jogorvoslati kérelmekre nincsenek határidőhöz kötve.

(2) Elfogadhatatlan a rendeleti jellegű jogi aktusokkal szemben az első jogorvoslati kérelmet követően, azzal megegyező okokból benyújtott jogorvoslati kérelem.”

[2] Az energiahatékonyságról, a 2009/125/EK és a 2010/30/EU irányelv módosításáról, valamint a 2004/8/EK és a 2006/32/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2012. október 25-i európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL 2012.L 315., 1. o.; helyesbítés: HL 2013. L 113., 24. o.).

[3] A közigazgatási eljárásról szóló törvénykönyv (DV 30. sz., 2006. április 11.).

8. A 195. cikk előírja:

„(1) A rendeleti jellegű jogi aktust a bírósági határozat jogerőre emelkedésének napjától kezdődően megsemmisítettnek kell tekinteni.

(2) A semmisnek nyilvánított vagy megsemmisíthető rendeleti jellegű jogi aktus jogkövetkezményeit az illetékes hatóság legkésőbb a bírósági határozat jogerőre emelkedésétől számított legkésőbb három hónapon belül hivatalból állapítja meg."

9. A 204. cikk (3) bekezdése értelmében, ha a kárt egy megsemmisített vagy visszavont közigazgatási aktus okozta, annak jogellenességét az a bíróság állapítja meg, amelyhez a kártérítési kérelmet benyújtották.

10. A 221. cikk (4) bekezdése kimondja:

„Ha a közigazgatási hatóság a többi alperes egyetértésével visszavonja a közigazgatási aktust, vagy elfogadja azt a jogi aktust, amelynek elfogadását korábban megtagadták, a Varhoven administrativen sad (legfelsőbb közigazgatási bíróság, Bulgária) eljárási szabálytalanság miatt hatályon kívül helyezi az említett jogi aktussal vagy az említett megtagadással kapcsolatban hozott bírósági határozatot, és lezárja az ügyet."

*2. A Zakon za otgovornostta na darzhavata i obshtinite za vredi*[4]

11. Az 1. cikk előírja:

„(1) Az állam és az önkormányzatok felelnek a szerveik vagy alkalmazottaik jogellenes jogi aktusaival és jogellenes cselekményeivel vagy mulasztásaival a közigazgatási tevékenységük gyakorlása körében, vagy azzal összefüggésben természetes és jogi személyeknek okozott károkért. […]

(2) Az (1) bekezdés alapján benyújtott keresetek vizsgálatára a [közigazgatási eljárásról szóló törvénykönyvben] előírt közigazgatási eljárás az irányadó. […]"

## II. A tényállás, az eljárás és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

12. A Bolgár Köztársaság gazdasági és energiaügyi minisztere által hozott Naredba n.º 16-334/06.04.2007 za toplosnabdyavaneto[5] 61. cikke (1) bekezdésének 1. melléklete tartalmazza a lakásszövetkezetek hőfogyasztása elosztásának módszerét (a továbbiakban: számítási módszer).

13. A számítási módszert IG a Varhoven administrativen sadhoz (legfelsőbb közigazgatási bíróság, Bulgária; a továbbiakban: VAS) benyújtott az 1372/2016. sz. keresetében kifogásolta.

[4] Az állami és önkormányzati kárfelelősségről szóló törvény (DV 60. sz., 1988. augusztus 5.).

[5] A távfűtési szolgáltatásról szóló, 2007. április 6-i 16-334/06.04.2007. sz. rendelet (DV 34. sz., 2007. április 24.).

14. A három bíróból álló tanácsban eljáró VAS 2018. április 13-án helyt adott a keresetnek, és megállapította, hogy a számítási módszer nem felel meg a 2012/27 irányelv 9. és 10. cikkében foglalt célkitűzésnek (a hőenergia tényleges fogyasztáson alapuló elszámolásának), így az *ex tunc* semmisnek minősül. [6]

15. A gazdasági és energiaügyi miniszter az elsőfokú ítélet ellen az 1318/2019. sz. felülvizsgálati kérelmet terjesztette az öt bíróból álló tanácsban eljáró VAS elé.

16. 2019. szeptember 20-án új rendelet lépett hatályba, amely különösen a számítási módszer képletét módosította.

17. 2020. február 11-én a felülvizsgálati kérelem elbírálására hatáskörrel rendelkező VAS öt bíróból álló tanácsa megállapította, hogy az eljárás okafogyottá vált. Határozatát arra alapozta, hogy a számítási módszer 6.1.1. pontjának módosítása annak megsemmisítéséhez vezetett, a bíróságok pedig – a nemzeti jog szerint – csak a hatályos rendelkezésekre vonatkozóan hozhatnak érdemi döntést.

18. Következésképpen a VAS öt bíróból álló tanácsa hatályon kívül helyezte az elsőfokú ítéletet, anélkül, hogy a számítási módszer érvényességét vizsgálnia kellett volna. Ez a határozat jogerőre emelkedett.

19. Ezen összefüggésben IG az Administrativen sad Sofia-gradtól (szófiai közigazgatási bíróság) az első eljárás (1372/2016. sz. ügy) költségeivel megegyező 830 leva (BGN) összegű kár, valamint az 1318/2019. sz. felülvizsgálati eljárás során hozott ítéletből eredő 300 BGN összegű nem vagyoni kár [7] megtérítését kérte.

20. A kártérítési kereset a kérdést előterjesztő bíróság előtt alperesként eljáró VAS ellen irányul.

21. Ezzel összefüggésben az Administrativen sad Sofia-grad (szófiai közigazgatási bíróság) előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

„1) Az a körülmény, hogy módosították valamely nemzeti normatív jogi aktusnak a fellebbviteli bíróság [*sic*] által korábban egy hatályos uniós jogi rendelkezéssel összeegyeztethetetlennek nyilvánított rendelkezését, mentesíti-e a felülvizsgálati bíróságot azon kötelezettség alól, hogy megvizsgálja a módosítás előtt hatályos rendelkezést, illetve értékelje, hogy az összeegyeztethető-e az uniós joggal?

2) Az Unió joga (a jelen ügyben a 2012/27/EU irányelv 9. és 10. cikke) által biztosított jogok és szabadságok tekintetében fennálló hatékony jogorvoslatot képez-e az a feltevés, hogy a szóban forgó rendelkezést visszavonták, illetve ilyen jogorvoslatot képez-e ez a feltevés, ha a nemzeti jogban annak vizsgálatára biztosított lehetőség, hogy az érintett nemzeti rendelkezés

[6] A tárgyaláson a VAS azzal érvelt, hogy a 2018. április 13-i ítélet ettől eltérő indokokra támaszkodott. Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés azonban e tekintetben kategorikus, a Bíróságnak pedig az alapügyben eljáró bíróság által ismertetett részleteket kell figyelembe vennie. Az említett végzés 5. pontjában az olvasható, hogy: „a 2018. április 13-i […] határozattal […] a 6.1.1. pontban […] alkalmazott képletet megsemmisítették, mivel az nem felelt meg a 2012/27 irányelvnek – az energiáról szóló törvény 155. cikkének (2) bekezdésében átültetett – 9. és 10. cikkében foglalt célkitűzésnek”.

[7] A hivatkozott kár alapja „az a csalódás, düh és sérelem, amit a VAS mint legfelsőbb bíróság eljáró tanácsa bíráinak magatartása idézett elő, akik nem biztosították az uniós jog tényleges érvényesülését, és – a jogvita eldöntése helyett – megtagadták a végrehajtó hatalom tevékenysége feletti ellenőrzés gyakorlását”.

összeegyeztethetetlen volt-e az uniós joggal a módosítása előtt, csak akkor áll fenn, ha e rendelkezés miatt konkrét kártérítési keresettel fordulnak a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz, és e lehetőség csak a keresetet indító személy tekintetében áll fenn?

3) A második kérdésre adandó igenlő válasz esetén: elfogadható-e, hogy a szóban forgó rendelkezés az elfogadás és a módosítás közötti időszakban továbbra is szabályozza a jogviszonyokat korlátlan számú olyan személy tekintetében, aki nem indított kártérítési keresetet a rendelkezés miatt, illetve hogy a nemzeti norma uniós jogi normával való összeegyeztethetőségének értékelése a módosítás előtti időszak tekintetében e személyeket illetően nem történt meg?"

## III. A Bíróság előtti eljárás

22. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem 2021. május 5-én érkezett a Bírósághoz.

23. IG, a VAS, a lengyel kormány és a Bizottság nyújtottak be írásbeli észrevételeket. A lengyel kormány kivételével mindannyian megjelentek a 2022. április 6-án tartott tárgyaláson.

## IV. Elemzés

### *A. Előzetes megjegyzések*

24. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem tárgya természetesen az alapeljárásban elbírálandó jogvitából ered. Az alapeljárásban csupán az vitatott, hogy IG jogosult-e azon kára megtérítésére, amelyet állítása szerint a – számítási módszer érvényességére vonatkozó érdemi döntést megakadályozó – bolgár eljárásjogi rendelkezés alkalmazásával hozott ítélet következtében szenvedett el.

25. Ezért a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem körén kívül esik annak eldöntése, hogy a) a számítási módszer 6.1.1. pontja összeegyeztethető-e a 2012/27 irányelvvel; b) IG jogosult volt-e az említett irányelv megsértése miatti kártérítésre; és c) IG-n kívül más harmadik személyek jogosultak-e e kártérítésre.

26. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem tehát nem annak a kérdésnek a megválaszolására irányul, hogy az energiahatékonyság területére vonatkozó, az uniós joggal feltehetően ellentétes rendeleti rendelkezés alkalmazása által okozott kár megtérítése megalapozott-e vagy sem. Az egyetlen kár, amelynek megtérítését IG kéri – ismétlem – az, amelyet (feltehetően) egy, az elszámolt energia számítási módszerének semmisségét kimondó első ítélet joghatás nélkül maradását lehetővé tevő belső eljárásjogi szabályozás okozott.

27. Az említett kár és annak esetleges megtérítése megítéléséhez a kérdést előterjesztő bíróságnak tudnia kell, hogy az uniós joggal összeegyeztethető-e az a nemzeti rendelkezés, amelynek alapján az elsőfokú ítéletben megállapított számítási módszer semmissé nyilvánítása joghatás nélkül

maradt.[8]

28. Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem ezen értelmezése alapján nem lehet helyt adni a VAS által előterjesztett elfogadhatatlansági kifogásoknak, amelyek lényegében a) a Bíróság eljárási szabályzata 94. cikke c) pontjának megsértésére, b) a jogi alaphelyzet és az uniós jog közötti kapcsolat hiányára, valamint c) a 2020. február 11-i ítélet jogerőre emelkedésére hivatkoznak.[9]

29. E kifogásokkal szemben úgy vélem, hogy:

– Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés kellően kifejti azokat az indokokat, amelyek az alapügyben eljáró bíróságot előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére késztették. Ez tehát megfelel a Bíróság eljárási szabályzata 94. cikkének c) pontjában foglalt követelménynek.

– Az alapeljárás tárgya és az uniós jog között van összefüggés, mivel az eredeti jogvita, amelyből a későbbi kártérítési kereset származik, a 2012/27 irányelv alkalmazására vonatkozott. E kereset elfogadhatósága az uniós jog érvényesülését szolgáló bolgár rendelkezések által előírt eljárási jogorvoslatok alkalmazhatóságától függhet.

– A VAS 2020. február 11-i ítéletének jogerőre emelkedése nem vitatott. Az más kérdés, hogy ennek elfogadása esetén az ezen ítéletből eredő esetleges kár megtérítéséhez való jog elismerésének van-e helye, amennyiben ezen ítélet a vitatott eljárási szabályt alkalmazza.

30. Egyébiránt úgy vélem, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első két kérdés együttesen is megválaszolható, a harmadik pedig – amint azt később kifejtem – hipotetikus jellege miatt elfogadhatatlan.

## *B. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első és második kérdés*

### *1. A megsemmisítés iránti keresetek és a kártérítési keresetek mint a jogalanyt megillető jogok tiszteletben tartását biztosító lehetőségek*

31. A 2021. december 21-i Randstad Italia ítéletben[10] a Bíróság megismételte, hogy az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdése arra kötelezi a tagállamokat, hogy teremtsék meg azokat a jogorvoslati lehetőségeket, amelyek az uniós jog által szabályozott területeken a jogalanyok hatékony jogvédelemhez való jogának tiszteletben tartásához szükségesek.[11]

[8] Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés 17. pontja hivatkozik a jogszabályi módosításoknak a folyamatban lévő, megsemmisítésre irányuló eljárásokra gyakorolt joghatásaira vonatkozó ítélkezési gyakorlattal kapcsolatos nemzeti vitára. IG azt állítja, hogy a VAS által 2020. június 26-án hozott másik ítélet érdemben foglalkozott az 14350/2019. sz. felülvizsgálati kérelemmel, és megvizsgálta a 16-334. sz. rendelet bizonyos, az ítélethozatal időpontja előtt hatályon kívül helyezett vagy módosított cikkeinek jogszerűségét. Miután azonban a tárgyaláson ezt a kérdést megvitatták, minden jel arra utal, hogy az 14350/2019. sz. felülvizsgálati kérelem olyan rendelkezésekre vonatkozott, amelyeket az eljárás szóbeli szakasza lezárásának időpontjában a hatályon kívül helyezés vagy módosítás nem érintett.

[9] A VAS kiemeli a 2020. február 11-i ítélet jogerőre emelkedését, majd azzal érvel, hogy az uniós jog nem írja elő a nemzeti bírósági határozatokat jogerővel felruházó belső jogi rendelkezések alkalmazásának mellőzését.

[10] C-497/20. sz. ügy, EU:C:2021:1037 (a továbbiakban: Randstad Italia ítélet).

[11] A Randstad Italia ítélet 56. pontja, a 2020. március 26-i Miasto Łowicz és Prokurator Generalny ítéletre (C-558/18 és C-563/18, EU:C:2020:234, 32. pont) hivatkozással.

32. A tagállamok e kötelezettsége összeegyeztethető az eljárási autonómia elvével, amelynek értelmében – az adott területre vonatkozó uniós szabályozás sérelme nélkül – a tagállamok feladata az említett jogorvoslati lehetőségekre vonatkozó eljárásjogi szabályozás megalkotása. [12]

33. A tagállamok szabályalakítási szabadsága egészen odáig terjed, hogy az uniós jog nem követeli meg tőlük egy olyan *önálló* kereset [13] meglétét, amely lehetővé teszi az elsődlegesen az uniós joggal ellentétes nemzeti rendelkezések *közvetlen* megtámadását.

34. A Bíróság elutasította, hogy az ilyen önálló keresetnek a hiánya a nemzeti jogban sértené a Charta 47. cikkét: „a hatékony bírói jogvédelem elve önmagában nem követeli meg egy olyan önálló keresetfajta létezését, amely elsődlegesen egy nemzeti rendelkezés uniós joggal való összeegyeztethetetlenségének megállapítására irányul, amennyiben létezik olyan jogorvoslati lehetőség vagy lehetőségek, amely vagy amelyek járulékos jelleggel lehetővé teszik az uniós jog által a jogalanyok számára biztosított jogok tiszteletben tartását”. [14]

35. Az uniós jog által a „jogalanyok számára biztosított” jogok védelme érdekében tehát elegendő, ha más jogorvoslati lehetőségek járulékos jelleggel biztosítják e jogok tiszteletben tartását.

36. Az uniós jog által elismert jogok tiszteletben tartását akár csak járulékosan is biztosítani képes eljárási jogorvoslatok közé tartozik az e jogok megsértésével a magánszemélyeknek okozott kárért való tagállami felelősség megállapítása.

37. Lehetséges tehát, hogy „az uniós jog teljes érvényesülését és a magánszemélyeket az uniós jog alapján megillető jogok hatékony védelmét biztosíthatja azon elv, amely szerint az állam felelős az uniós jog megsértésével a magánszemélyeknek okozott, neki felróható kárért, amely elv szerves része az Unió alapját képező Szerződések rendszerének.” [15]

38. Ezen ítélkezési gyakorlat alkalmazása teszi főszabály szerint összeegyeztethetővé a Charta 47. cikkével az olyan eljárásjogi szabályozást, amely – anélkül, hogy megsemmisítés iránti keresetet biztosítana – az érintettek jogainak hatékony védelmét lehetővé tevő kártérítési kereseteket vezet be.

39. A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a bolgár jog által előírt – és e bíróság által is ismert – kártérítésre irányuló eljárás jellegénél fogva alkalmas-e az uniós szabályozás által a felperesnek biztosított jogok hatékony védelmére.

40. Ezen elemzés keretében a kérdést előterjesztő bíróság értékes megfontolásokat vonhat le az általa is hivatkozott 2018. október 4-i Kantarev ítéletből, [16] annál is inkább, mivel annak tárgyát az állammal szembeni szerződésen kívüli felelősségre vonatkozó bolgár szabályozással kapcsolatos kérdések képezték. [17]

[12] A Randstad Italia ítélet 58. pontja: „az adott területre vonatkozó uniós szabályozás sérelme nélkül, a jelen ítélet 56. pontjában említett jogorvoslati lehetőségeket érintő eljárásjogi szabályok meghozatala az eljárási autonómia elve alapján az egyes tagállamok nemzeti jogrendjébe tartozik, azzal a feltétellel azonban, hogy az uniós jog hatálya alá tartozó helyzetekben e szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű nemzeti jogi helyzetekre vonatkozóknál (az egyenértékűség elve), és nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve)”.

[13] Ez olyan keresetet vagy jogorvoslatot jelent, amely elsősorban maga a rendelkezés ellen irányul, nem csak a jogszabály egyes végrehajtási aktusai ellen.

[14] 2019. november 21-i Deutsche Lufthansa ítélet (C-379/18, EU:C:2019:1000, 61. pont.).

[15] 2019. december 19-i Deutsche Umwelthilfe ítélet (C-752/18, EU:C:2019:1114, 54. pont).

[16] C-571/16. sz. ügy, EU:C:2018:807.

[17] Bármennyire általánosak is, ezek a megállapítások továbbra is érvényesek, függetlenül attól, hogy – amint arra a tárgyaláson rámutattak – az e területre vonatkozó bolgár jogszabályokat módosították.

41. Ebben az ítéletben a Bíróság kimondta:

– „A nemzeti bíróság vizsgálhatja, hogy a károsult személy elvárható gondossággal járt-e el a kár elhárítása vagy enyhítése érdekében, különösen, hogy időben igénybe vette-e a rendelkezésére álló valamennyi jogorvoslati lehetőséget.” [18]

– „Mindazonáltal […] ellentétes lenne a tényleges érvényesülés elvével, ha előírnák, hogy a károsult személyek minden egyes esetben kötelesek igénybe venni a rendelkezésükre álló valamennyi jogorvoslati lehetőséget, még ha az túlzott nehézséggel járna is, vagy észszerűen nem követelhető meg tőlük.” [19]

– „A kárt okozó közigazgatási aktus megsemmisítésének előzetes megállapítására irányuló kötelezettség önmagában nem ellentétes a tényleges érvényesülés elvével. Ugyanakkor egy ilyen kötelezettség rendkívül nehézzé teheti az uniós jog […] megsértésével okozott károk megtérítésének elérését, ha e megsemmisítés a gyakorlatban ki van zárva.” [20]

*2. A bolgár jog kétlépcsős eljárásrendje: a rendeleti jellegű jogi aktusok elleni jogorvoslati kérelmek és a kártérítési kérelmek*

42. A bolgár jog közvetlen (önálló) jogorvoslati lehetőséget biztosít, amely megkönnyíti a nemzeti szabályozás uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatát. Pontosan ez a jogorvoslat tette lehetővé a 2018. április 13-i elsőfokú ítélet meghozatalát, amelyben a számítási módszer 6.1.1. pontját semmisnek nyilvánították, mivel az nem felelt meg a 2012/27 irányelv célkitűzéseinek. [21]

43. Ettől a közvetlen jogorvoslattól függetlenül a bolgár jog egy járulékos lehetőséget – a magánszemélyek jogait elismerő uniós rendelkezés megsértése miatt az állammal szembeni szerződésen kívüli kártérítési lehetőséget – is biztosít.

44. A tárgyaláson hangsúlyozták, hogy a kártérítés iránti jogorvoslat felhatalmazza az illetékes bíróságokat – jóllehet, csak eseti jelleggel – arra, hogy a törvénynél alacsonyabb szintű azon rendeleti jellegű jogi aktust, amelyből a fellebbezőnek kára származik, jogellenesnek nyilvánítsák. Úgy tűnik, hogy ezeket a bíróságokat nem korlátozza az a körülmény, hogy a rendeleti jellegű jogi aktust az ítéletet megelőzően visszavonták vagy módosították.

45. Ez a kétlépcsős eljárásrend főszabály szerint elegendő lenne a jogvédelemhez való jog teljesüléséhez, ahogyan azt a VAS, a lengyel kormány és a Bizottság állítja:

– A VAS szerint a nemzeti jog lehetőséget biztosít mindazok számára, akik úgy vélik, hogy egy feltehetően jogellenes közigazgatási jogi aktus miatt sérelmet szenvedtek, hogy az okozott károkat kártérítési kereset útján megtérítsék. Ez a jogorvoslat lehetővé teszi továbbá a kérdéses jogi aktus jogszerűségének vizsgálatát, és megfelel különösen az uniós jog által megkövetelt egyenértékűség és tényleges érvényesülés elvének.

[18] 140. pont.

[19] 142. pont.

[20] 143. pont.

[21] Lásd a jelen indítvány 6. lábjegyzetét.

– A lengyel kormány szerint a Charta 47. cikke nem írja elő, hogy a nemzeti rendelkezések uniós joggal való összhangjának megkérdőjelezésére önálló jogorvoslati lehetőségnek kell rendelkezésre állnia. Mivel úgy tűnik, hogy a visszavont közigazgatási aktus által okozott kár megtérítése iránti kereset esetén a bolgár jog lehetővé teszi a visszavont közigazgatási aktus jogellenességének megállapítását, a vitatott nemzeti szabályozás megfelel a hatékony jogvédelemhez való jog követelményeinek.

– A Bizottság alapvetően egyetért a lengyel kormány azon megközelítésével, miszerint a módosított rendeleti jellegű rendelkezés jogszerűségének vizsgálatához a kártérítési kereset a Charta 47. cikkére tekintettel elegendő.

46. A Bíróság korábban hivatkozott ítélkezési gyakorlata lehetővé teszi e megállapítás megerősítését. Az állam felelősségének megállapítása – feltéve, hogy hatékony – a magánszemélyeknek okozott kár esetén jogorvoslati lehetőséget biztosíthat, amennyiben az egyben a nemzeti rendelkezés uniós joggal való összhangjának vizsgálatát is lehetővé teszi.

47. Ezt a kézenfekvőnek tűnő választ azonban az önálló keresetnek a bolgár jogi szabályozásból fakadó esetleges hatástalanságára vagy zavaró hatásaira történő figyelmeztetéssel kell árnyalni annak érdekében, hogy a rendeleti jellegű nemzeti rendelkezés uniós joggal való összeegyeztethetőségének vizsgálatát teljes mértékben biztosítani lehessen. Ezek a zavaró hatások – amint azt az alábbiakban kifejtem – a kártérítési jogorvoslatot is érintik.

48. Kétségtelen – amint arra már emlékeztettem –, hogy az uniós jog nem követeli meg az önálló jogorvoslati lehetőség meglétét. Úgy vélem azonban, hogy ha egy tagállam azt mégis biztosítja, a tagállamoknak az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének második albekezdésében említett jogorvoslati lehetőségekkel kapcsolatos eljárási szabályok megállapítására vonatkozó szabadsága az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvének van alávetve. [22]

49. A tagállami felelősség megállapítása a magánszemélyek jogainak hatékony védelmét szolgáló másodlagos jogorvoslati lehetőséget jelent, amikor a nemzeti jog nem biztosít önálló jogorvoslatot. Ha létezik ilyen önálló jogorvoslat, annak – ismétlem – meg kell felelnie az uniós jog által megkövetelt egyenértékűség és tényleges érvényesülés feltételeinek.

50. Ezenkívül, amennyiben a nemzeti eljárásjog megnehezíti, gátolja vagy késlelteti a magánszemélyek kártérítéshez való hozzáférését, úgy a hatékony jogvédelemhez való jog tiszteletben tartása nem lesz biztosított, ami következésképpen további alapot szolgáltathat az állami felelősség megállapításához. Pontosan ahhoz, amely miatt IG az alapeljárásban kártérítést követel.

51. Vajon a bolgár jogban szabályozott önálló jogorvoslat megfelel az uniós jog által megkövetelt egyenértékűség és tényleges érvényesülés feltételeinek?

52. Ami az *egyenértékűség* elvét illeti, úgy tűnik, hogy a jelen ügyben a VAS által megállapított okafogyottság nem kizárólag az uniós joggal összeegyeztethetetlen belső jogi rendelkezésekkel szembeni jogorvoslatokra vonatkozik.

[22] A Randstad Italia ítélet 58. pontja; a 2022. március 10-i Grossmania ítélet (C-177/20, EU:C:2022:175) 49. pontja.

53. A kérdést előterjesztő bíróság általi vizsgálat fenntartása mellett, a rendelkezésre álló információkból úgy tűnik, hogy ugyanez az okafogyottság akkor is bekövetkezett volna, ha a megtámadott rendelkezés valamely hierarchikusan magasabb szintű nemzeti jogszabály megsértése miatt lenne érvénytelen.

54. Ami a *tényleges érvényesülés* elvét illeti, az alapeljárásban eldöntendő jogvita rávilágít arra, hogy az IG részére az uniós jog által biztosított jog gyakorlását az önálló jogorvoslat a gyakorlatban nagyon megnehezíti olyan esetben, amikor – amint azt a későbbiekben elemzem – a megtámadott szabály módosítása megzavarja annak érvényesítését.

*3. A rendeleti jellegű jogi aktussal szembeni jogorvoslati kérelem okafogyottsága és e jogi aktus módosításának következményei*

55. Az ügyiratokban szereplő és a tárgyaláson megerősített információk szerint a törvénynél alacsonyabb szintű normatív jogi aktusokkal szembeni jogorvoslati kérelem a bolgár jogban úgy van szabályozva, hogy az – a jelen ügyhöz hasonlóan – okafogyottá válhat, ha a megtámadott jogi aktust azelőtt módosítják, hogy a bíróságok arról érdemi végső döntést hoznának. [23]

56. Elméleti szempontból az uniós joggal nem ellentétes, ha a normatív jogi aktusok megsemmisítése iránti kereseteket egy tagállam úgy szabályozza, hogy az illetékes bíróságoknak főszabályként csak az ítélet meghozatalakor hatályos jogszabályok jogszerűségéről kell dönteniük. [24]

57. E szabály nemzeti jog szerinti sajátosságaitól függően lehetséges azonban, hogy annak alkalmazása jelentősen korlátozza a bíróságokat a tekintetben, hogy a megtámadott, majd módosított rendelkezés jogszerűségét elsődlegesen és *erga omnes* hatállyal vizsgálják.

58. Meg kell tehát vizsgálni, hogy e korlátozás mellett a bolgár jog hatékony jogvédelmet biztosít-e az uniós jogból eredő jogoknak valamely jogszabály módosítását vagy megsemmisítését megelőzően kifejtett joghatásai tekintetében.

59. Az alapeljárásban elegendő volt az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezéséhez, hogy az IG által az 1372/2016. sz. eljárásban megtámadott rendelkezést a felülvizsgálati kérelem elbírálása előtt módosították. Az e rendelkezésnek az elsőfokú ítéletben kimondott megsemmisítését az ezt megállapító ítéletnek a – felülvizsgálati bíróság érdemi vizsgálata nélkül történő – hatályon kívül helyezése követte.

60. IG tehát nem tudta jogerősen elérni a rendeleti jellegű jogi aktus első fokon megállapított megsemmisítését. Épp ellenkezőleg, az uniós joggal ellentétes jogi aktus hatálybalépése és későbbi módosítása között eltelt időszakban keletkezett joghatások ezen ítélet ellenére is fennmaradtak.

[23] Az utólagos módosítás tehát lehetővé teszi, hogy a vitatott rendelkezés által addig kiváltott joghatások fennmaradjanak. A VAS írásbeli észrevételeiben előadja, hogy az uniós eljárásjogi rendszerben a Bíróság eljárási szabályzatának 149. cikke úgy rendelkezik, hogy a közvetlen kereset okafogyottá válik, ha a megtámadott jogi aktust az ítélethozatal előtt módosítják. Márpedig függetlenül attól, hogy ez a megoldás akkor érvényesül, ha első fokon nem született ítélet, a Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint a már hatályát vesztett jogi aktus megsemmisítése iránti kereset nem feltétlenül válik okafogyottá, ha a fellebbezőnek továbbra is fennáll az ezen aktus megsemmisítéséhez fűződő érdeke. E tekintetben lásd: K. Lenaerts, I. Maselis és K. Gutman: *EU Procedural Law*, Oxford University Press, Oxford, 2014, 7.10. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot.

[24] Egyes tagállamokban ugyanez a szabály vonatkozik a jogszabályok utólagos alkotmányossági kontrolljára is. Ha egy jogszabályt a kereset benyújtását követően megsemmisítenek, a keresetet főszabály szerint elutasítják, mivel a jogrend objektív megtisztítására irányuló eljárásban nem szükséges egy már nem hatályos jogszabályi szövegről ítéletet hozni. Ez a követelmény azonban nem alkalmazható, ha a törvény a – hatályon kívül helyezése ellenére is – kifejt bizonyos joghatást (utóhatály), vagy ha annak megállapítása szükséges, hogy – a „*tempus regit factum*” elvének megfelelően a vitatott tényállásra való alkalmazását feltételezve – összhangban volt-e az alkotmánnyal.

61. Az ehhez hasonló eredmény egy olyan szabályozási rendszer (vagy legalábbis annak bírósági értelmezésének) hozadéka, amely – amint az a tárgyalás során kiderült –, úgy tűnik, nem felel meg a hatékony jogvédelemhez való jog biztosításához szükséges egyértelműség és előreláthatóság feltételeinek.

62. A tárgyaláson megvitatták azt a jogalapot, amelynek alapján a VAS öt bíróból álló tanácsa a jogvitát okafogyottá nyilvánította. A VAS képviselője a Bíróság kérdéseire válaszolva az állította, hogy ezt a jogalapot nem a közigazgatási eljárásról szóló törvénykönyv 221. cikkének (4) bekezdése képezi,[25] és hogy az öt bíróból álló tanács nem jelölt meg semmilyen más olyan pozitív rendelkezést, amely alapul szolgálna.[26]

63. A jogszabály egyértelműsége és kiszámíthatósága hiányának – az elsőfokú eljárás sikere ellenére érdemi bírósági választ nem kapó felperesre nézve negatív – következményeit fokozná, ha azt – amint azt IG állítja – az érintett felek előzetes meghallgatása nélkül alkalmaznák, így annak célja a jogszabály jogvitára gyakorolt hatásának megvitatása lenne.[27]

64. A kérdést előterjesztő bíróság feladata annak megállapítása, hogy a vitatott eljárásjogi szabályozás a következményeit illetően kellően egyértelmű és kiszámítható-e, vagy éppen ellenkezőleg, az uniós joggal összeegyeztethetetlen nemzeti rendelkezéssel érintett magánszemély az egyes bíróságok eltérő mérlegelési szempontjainak van kitéve, ami a jogbiztonság csökkenésével jár.

65. Az ezen eljárásjogi szabályozás értékelése során jelentkező legérzékenyebb szempont azonban az, hogy lehetővé teszi a végrehajtó hatalom számára, hogy az uniós jog megsértését korábban megállapító bírósági ítéletet visszamenőlegesen megfossza a joghatásaitól. Elegendő csupán, ha az említett ítéletben megsemmisített rendelkezést a felülvizsgálati bíróság ítélethozatala előtt módosítja.[28]

66. A jelen ügyben is így történt volna: a számítási módszer módosítását „pontosan az indokolná”, hogy az elsőfokú ítélet megsemmisítette azt.[29]

67. Ha ez így lenne – aminek megállapítása ismét csak a kérdést előterjesztő bíróság feladata –, akkor az uniós joggal való összeegyeztethetetlenséget megállapító, a törvénynél alacsonyabb szintű rendelkezések megsemmisítése iránt indított keresetek hatékonysága a megtámadott rendelkezést kibocsátó hatóság akaratától függne.

68. Ilyen körülmények között semmi nem akadályozná meg, hogy az említett hatóság éppen azért döntsön a normatív jogi aktus módosításáról, hogy a megsemmisítés elsőfokú ítéletben helybenhagyó joghatásait a jogerős felülvizsgálati bírósági ítélet megerősítése előtt elkerülje.

[25] Emlékeztetek arra, hogy a jelen indítvány 10. pontjában idézett ezen rendelkezés előírja, hogy a közigazgatási hatóság a megtámadott jogi aktust „visszavonhatja”, amely esetben a jogi aktussal kapcsolatban hozott bírósági határozatot a VAS megsemmisíti.

[26] Az előzetes döntéshozatalra utaló végzés (9. pont) szerint a VAS azzal érvelt, hogy a jogvitában visszavont normatív jogi aktusról volt szó, amelyre a közigazgatási eljárásról szóló törvénykönyv 204. cikkének (3) bekezdése alkalmazandó. E rendelkezés értelmében, ha a kárt visszavont jogi aktus okozta, annak jogellenességét a kártérítési igényt elbíráló bíróságnak kell megállapítania.

[27] A tárgyaláson IG előadta, hogy jogorvoslati kérelme okafogyottá válásáról a VAS tanácsa az ő meghallgatása nélkül döntött.

[28] A tárgyaláson elhangzottak szerint a rendeleti jellegű rendelkezés kisebb módosítása is elegendő lenne ahhoz, hogy a folyamatban lévő bírósági eljárás okafogyottá váljon. IG azzal érvelt (írásbeli észrevételeinek 45. pontja), hogy a módosítás ennek nem felel meg, mivel az új rendelet ugyanazt a számítási módszert alkalmazza. Az ügyben eljáró bíróság ugyanakkor megállapítja, hogy a 2019. szeptember 20-án közzétett rendelet a korábbi rendeletet „különösen” a lakásszövetkezetek hőfogyasztásának elosztási módjáról szóló 6.1.1. pont tekintetében (az előzetes döntéshozatalra utaló végzés 6. pontja) módosította.

[29] IG írásbeli észrevételeinek e tekintetben a tárgyaláson is hangsúlyozott 4. pontja. Véleményem szerint megállapításait az ezt követő vita során nem cáfolták meg.

69. Más szóval, a vitatott eljárásjogi szabályozás lehetővé tenné, hogy az említett jogi aktust az uniós jog megsértésén alapuló korábbi megsemmisítés érvénytelenségének biztosítására használják. Ugyanerre tekintettel, a magánszemélyek jogainak védelmét a hatékonyság elvének rovására túlságosan megnehezítené.

70. Igaz, hogy – amint azt a tárgyaláson a VAS előadta – a végrehajtó hatalom (vagy általában az a kormányzati hatóság, amely a törvénynél alacsonyabb szintű normatív jogi aktust fogad el) bármikor jogosult a jogi aktust módosítani vagy hatályon kívül helyezni.

71. Ez a hatáskör azonban nem használható arra, hogy *semlegesítse* a bíróságoknak az uniós jog megsértését korábban megállapító ítéleteit, amennyiben ez az eszköz egyidejűleg megakadályozza:

– az elsőfokú ítélet olyan, magasabb szintű bíróság (jelen esetben a VAS öt bíróból álló tanácsa) általi felülvizsgálatát, amely azt nem érdemi okokból, hanem az eljárás tárgyán teljesen kívül eső, és kizárólag a jogi aktus – a felülvizsgálati eljárásban ráadásul fellebbezőként részt vevő – megalkotójának egyoldalú akaratától függő körülmény miatt helyezi hatályon kívül;

– a megtámadott rendeleti jellegű jogi aktus elsőfokú bíróság által megállapított megsemmisítéséhez fűződő joghatásokat, ideértve azokat, amelyek akkor érvényesültek, amikor az adott jogi aktus hatályban volt.

72. Ez azt eredményezi, hogy a megsemmisítés iránti keresetet, amelyet akkor nyújtottak be, amikor a normatív jogi aktus még hatályban volt, és amelyről a felperes javára jogerősen döntöttek azon elsőfokú ítéletben, amelyet akkor hoztak, amikor a jogi aktus még hatályban volt, ugyanezen aktusnak az elsőfokú ítélet meghozatalát követő módosítása miatt nyilvánítják okafogyottá.

73. Összefoglalva, a jogi aktust eredetileg megalkotó és azt az elsőfokú ítéletre adott „reakcióként” módosító – ugyanezen ítélettel szemben felülvizsgálati kérelmet benyújtó – hatóság az említett ítéletet sikeresen fosztja meg joghatásaitól, jóllehet annak tartalmáról magasabb szintű bíróság nem foglalt állást.

74. A megsemmisítés iránti kereset az eredményét illetően végső soron elfogadhatatlan mértékű bizonytalansággal járna. Ezen eredmény nem a kereset érdemi részének bírói értékeléstől, hanem a megtámadott rendelkezést hozó hatóság által azt követően kezdeményezett esetleges jogszabálymódosítástól függne, hogy megállapítást nyert: a megtámadott rendelkezésről az elsőfokú bíróság e hatóság számára kedvezőtlen ítéletet hozott.

75. Ebből véleményem szerint az következik, hogy a bolgár jogban szabályozott önálló jogorvoslat az általam imént elemzett körülmények között nem nyújt hatékony védelmet az uniós jog által biztosított jogok megsértésére hivatkozó személy számára.

76. A kérdést előterjesztő bíróság feladata lesz azonban annak értékelése, hogy a nemzeti eljárásjogi szabályozás értelmezhető-e úgy, hogy az az alapján lefolytatott jogvita körülményei között a vitatott jogi aktus módosítása nem zárja ki a keresetet érdemben elbíráló, jogerős ítélet meghozatalát.

77. E célból pontosan meg kell határozni, hogy a vitatott szabályozás következményei a még elbírálás alatt lévő keresetek okafogyottsága tekintetében kellően világosak és pontosak-e, illetve rendelkeznek-e szilárd jogalappal.

78. Végső megoldásként felmerülhet az a lehetőség, hogy – a megsemmisítés iránti kereset okafogyottság miatti sikertelensége esetén – a károsult a megsértett jogok védelmét szolgáló másodlagos eszköznek minősülő állami felelősségre hivatkozzon.

79. A kártérítési kereset – amint azt már említettem – az IG-nek okozott azon kár megtérítésére szolgálna, amely azért keletkezett, mert egy végül – rajta teljes mértékben kívül álló körülmények miatt – eredménytelennek bizonyult eljárási jogorvoslatot volt kénytelen igénybe venni.

80. Véleményem szerint az uniós joggal összeegyeztethetetlen szabályozás alkalmazása miatt keletkezett károkért való felelősséget csak akkor lehet kártérítés formájában érvényesíteni, ha a vitatott eljárásrend nem teszi lehetővé a hatékony jogvédelemhez való jog követelményeinek megfelelő értelmezést.

81. Tisztázni kell továbbá, hogy az irányelvek alkalmazása rendszerének sajátos jellegéből kifolyólag a nemzeti jog figyelembe veszi-e – az IG-hez hasonló helyzetben lévő – olyan személyek jogos érdekét, akik az irányelv által biztosított jogokat csak akkor tudják érvényesíteni, ha az irányelvvel összeegyeztethetetlen belső jogi rendelkezést megsemmisítik.

82. Ugyanis, még ha a magánszemélyt megillető jogokat biztosító irányelv közvetlenül alkalmazandó is, IG akkor is nehezen hivatkozhat arra egy olyan energiaszolgáltató vállalkozással szemben, amelynek a vitatott módszer 6.1.1. pontjának alkalmazásából származó összegeket fizettek. [30]

83. Mindent egybevéve, az uniós jogrend által rájuk ruházott jogok védelmének érvényesítése érdekében a jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelemben ismertetett kétlépcsős eljárásrend a magánszemélyek számára a következőket írja elő:

– Első lépésben az uniós joggal összeegyeztethetetlen rendeleti jellegű rendelkezés megsemmisítését kell kérni egy olyan keresettel, amely – még ha első fokon sikeres is – e rendelkezésnek a megsemmisítés következményeinek elkerülésére irányuló módosítása következtében váratlanul okafogyottá válhat.

– Második lépésben az elszenvedett kárnak az állami felelősség megállapítása keretében történő megtérítését kell kérni. [31]

84. Ilyen körülmények között úgy vélem, hogy a vitatott eljárásjogi szabályozás túlzottan megnehezíti az uniós jogból eredő jogok védelmének hatékony biztosítását.

85. Ez azokra a magánszemélyekre vonatkozik, akik az uniós joggal összeegyeztethetetlen szabályozás bírósági megsemmisítését kérték. Azokra viszont nem, akik e szabályozást nem támadták meg, így nekik adott esetben az állami felelősség megállapítása keretében kell kártérítést kérniük.

[30] E tekintetben általános jelleggel lásd: 2018. augusztus 7-i Smith ítélet (C-122/17, EU:C:2018:631).

[31] A VAS a tárgyaláson azzal érvelt, hogy aki egy rendeleti jellegű rendelkezés jogszerűségét megtámadja, az kártérítést is követelhet. A kifejtettek értelmében azonban az ilyen kérelmet magának a VAS-nak kell továbbítania az illetékes bírósághoz, amely megvizsgálja, hogy megállapítható-e az állam felelőssége.

### *C. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés*

86. A kérdést előterjesztő bíróság azt kívánja megtudni, hogy „[e]lfogadható-e, hogy a szóban forgó rendelkezés az elfogadás és a módosítás közötti időszakban továbbra is szabályozza a jogviszonyokat korlátlan számú olyan személy tekintetében, akik nem indítottak kártérítési keresetet a rendelkezés miatt.”

87. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első és második kérdésre javasolt válaszomra tekintettel a harmadik kérdés megválaszolását nem tartom szükségesnek.

88. Mindenesetre a harmadik kérdésben megfogalmazott felvetés jellege az előzetes döntéshozatal iránti kérelem összefüggéseiben pusztán hipotetikus.

89. IG kártérítési keresetének – amely kereset, ismétlem, az alapeljárás tárgyát képezte – elbírálása szempontjából közömbös a nem fellebbező harmadik személyek jogviszonyainak szabályozása, vagy az, hogy „a nemzeti norma uniós jogi normával való összeegyeztethetőségének értékelése a módosítás előtti időszak tekintetében e személyeket illetően nem történt meg”.

90. IG jelen előzetes döntéshozatal iránti kérelem alapjául szolgáló keresetének sorsa ugyanis független az „olyan személy[ekétől] […], akik nem indítottak kártérítési keresetet”. A kérdést előterjesztő bíróságnak csak ezzel a keresettel kell foglalkoznia.

91. Az általam imént leírtak értelmében tehát úgy vélem, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett harmadik kérdés elfogadhatatlan.

## V. Végkövetkeztetés

92. A fent kifejtettek értelmében azt javaslom, hogy a Bíróság az Administrativen sad Sofia-grad (szófiai közigazgatási bíróság, Bulgária) számára a következő választ adja:

„A hatékony bírói jogvédelem elve és különösen az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke önmagában nem követeli meg egy olyan keresetfajta létezését, amely elsődlegesen egy nemzeti rendelkezés uniós joggal való összeegyeztethetetlenségének megállapítására irányul, amennyiben létezik olyan jogorvoslati lehetőség vagy lehetőségek, amely vagy amelyek járulékos jelleggel lehetővé teszik az uniós jog által a jogalanyok számára biztosított jogok tiszteletben tartását.

A nemzeti rendelkezéseknek az uniós joggal való összeegyeztethetetlenségének megállapítására önálló keresetindítási lehetőséget biztosító nemzeti szabályozásnak biztosítania kell a magánszemélyek rendelkezésére álló jogorvoslati mechanizmus hatékonyságát.

Ez a hatékonyság nem biztosított, ha a nemzeti szabályozás alapján hozott olyan bírósági ítélet, amely a törvénynél alacsonyabb szintű normatív jogi aktust első fokon az uniós joggal összeegyeztethetetlennek nyilvánította, és amely ellen felülvizsgálati kérelmet nyújtottak be, hatályon kívül helyezhető – az indokolás elemzésébe való bocsátkozás nélkül – az ítélethozatalt követően elfogadott rendeleti jellegű jogi aktusnak ugyanazon hatóság általi módosításával, amely a megtámadott jogi aktust hozta, és amely a hivatkozott ítéletet így megfosztja annak joghatásaitól, illetve megakadályozza, hogy azt a felülvizsgálati kérelem alapján érdemben megvizsgálják.”